

A lajtamészke nyomában

A Magyar Királyi Földtani Intézet 1903-ban adta ki Kismarton vidékének földtani térképét. A térkép a kor egyik legtehetségesebb magyar térképészének, Gabrovitz Camillónak az egyik utolsó munkája volt. A térképen feltüntetett bányák közül a leghíresebb a ma már Ausztriához tartozó, lajtamészkevet feltáró Szentmargitbánya kőfejtője.

Ősmaradványokban gazdag lajtamészke (Babinszki Edit felvétele)

Kismarton környéke több földtudományi érdekességet is rejt: egyrészt itt található a Fertő, Közép-Európa harmadik legnagyobb állóvize. Különlegességét szikes jellege adja, ugyanis ez a tó Európa legnyugatabbra eső sztyepptava és szikterülete: kisebb tavakkal tarkított, szikes rétek övezik – elsősorban az osztrák oldalon. Másrészt itt található a felszínen – részben szintén ma már Ausztria területén – hazánk legidősebb *kőzettípusai*: a *Sopron–Kőszegi-hegyvidéken* előbukkanó *csillámpala*, *gneisz*, *kvarcfillit* és *mészfillit*. Valamint itt, Kismartontól délkeletre működött a *szentmargitbányai* kőfejtő, Európa egyik legnagyobb és legrégebbi kőbányája.

A területről az első részletes földtani felmérést az 1800-as évek végén a Magyar Királyi Földtani Intézet geológusai végezték. Az 1903-ban kiadott, 1:75 000-es méretarányú térképről leolvasható, hogy a térképező munka már az 1870-es évek végén lezajlott. Az ábrázolt terület nagy részét *Telegdi Roth Lajos* vette fel az 1877–1882 közötti években, a térkép északkeleti sarkát *Böckh János* 1876-ban és a rákövetkező évben a Fertő tó keleti szélét *Stürzenbaum József*. A térképet azonban csak jó két évtizeddel később rajzolta meg *Gabrovitz Camillo* magyar királyi térképész.

Gabrovitz Camillo 1864-ben született Budapesten, ahol később a császári és királyi hadapródiskola négy évfolyamát végezte el. Ekkor, 1883-ban hadapróddá nevezték ki az 5. számú császári és királyi gyalogezredhez, majd 1886-ban hadnagy lett a magyar királyi honvédség állományában. Miután a katonaságot elhagyta, 1891-ben az aldunai Vaskapu-szabályozás fővállalatánál alkalmazták a mederfelvételek munkálataiban; a következő években pedig a VII. kerületi magyar királyi kultúrmérnöki hivatalnál volt magánmérnöki szolgálatban és a fekete-kőrösi ármentesítő-társulatnál működött mint térképész. Ez utóbbi minőségben került 1900 őszén a Magyar Királyi Földtani Intézethez.

Intézeti munkájáról Böckh János igazgató így emlékezett meg: *„A m. kir. földtani intézetnél Gabrovitz Camillo rajzolósi tehetségének nemcsak egyirányban adta fényes jelét s midőn elérkezett az idő, hogy országos felvételeink földtani térképeinek kiadásánál a színnyomatra térhettünk át, ő a térképészet terén szerzett tapasztalataival jó szolgálatokat tett az intézetnek. Gabrovitz Camillo szorgalmas munkás volt nemcsak az intézetben belül, de ezen kívül is, csak – sajnos – testi ereje e kettős munkával nem állott arányban. Az intézetnél való alkalmaztatása óta rövidesen ismételve betegeskedett, de komoly fordulatot 1903. évi december 22.-től kezdve vett baja, mígnem végre 1904. február 7.-én délelőtt tüdővész következtében meghalt. Gyászoló neje kívül három gyermeke maradt utána; mi pedig barátságosan őrizzük meg emlékét!”*

Az 1903-ban kiadott *Kismarton vidéke* térképlap az egyik utolsó munkája volt. A térképen jelzett képződmények közül a legérdekesebbek talán a vörös színnel jelzett csillámpala (15) és gneisz (16) – ezek hazánk legidősebb, felszínen is megtalálható kőzetei.

Csillámpala a Soproni-hegységből, SZTFH Földtani Szolgálatának gyűjteménye (Lantos Zoltán felvétele)

A másik földtani érdekessége Gabrovitz térképének a fertőrákosi kőfejtő ikertestvére, a szentmargitbányai kőfejtő. (Az erről szóló korábbi írást lásd az Élet és Tudomány 1997/15. számában! – *A szerk.*) A bányát már a rómaiak is használták, a XV. légió kőbe vésett nyomai még napjainkban is felfedezhetők a sziklákon. Elsősorban az ebből a bányából származó *lajtamészkből* (9) épült Pannónia fővárosának, *Carnuntum*nak (mai Bad Deutsch-Altenberg) az egykori városfala és egyik amfiteátruma. Már az Árpád-kor emléke *Ják* bencés monostorának 1256-ban felszentelt temploma. A hazai román stílusú építészet eme kiemelkedő alkotásának építőkövei szintén Szentmargitbányáról származnak. Lajtamészkből hozták létre a templom XIII. századi kvádereinek és faragványainak jelentős részét, valamint a nyugati kaput övező 15 szobor közül 13-at. Később, az itt kitermelt mészkőből épült fel Bécsben az Operaház, a Várszínház, a Hofburg és a Stephansdom, valamint a schönbrunni kastély is.

Ják bencés monostorának lajtamészkből faragott szobrai (Babinszki Edit felvétele)

Az itt bányászott miocén korú mészkő az ausztriai *Lajta-hegységről* kapta nevét. Valaha, 13–16 millió évvel ezelőtt a Kárpát-medence területén egy szigetcsoportokkal, korallzátonyokkal tagolt sekélytenger terült el: a Tethys-óceánról lefűződött Paratethys nevű tengerág egyik részmedencéje. Ennek partközeli területein rakódott le az a karbonátüledék, amelyből a lajtamészkből keletkezett. A sekélytenger partmenti részét uraló erőteljes vízmozgás hatására az elhalt mészvázú élőlények maradványa túlnyomó részben összetöredezett, ezek törmeléke között azonban épségben megőrződött ősmaradványok is megfigyelhetők.

A kőzetben fellelhető ősmaradványok nagy mennyisége és igen változatos összetétele arról tanúskodik, hogy a sekélytenger meleg volt és jól átvilágított, partközeli vizeit nagyon gazdag élővilág népesítette be. A kőzetalkotó élőlények többsége mészvázú volt: a kőzetben rendkívül elterjedt a karfiolszerű vörösalga, a *Lithothamnium*; a tapogatókoszorúsok törzsébe tartozó

telepalkotó mohaállatok, a Bryozoák; valamint az egysejtűek közé tartozó különböző Foraminiferák. A kőzet egyes rétegeiben feldúsulnak a kagylók (Pecten-félék, Cardium-félék és Ostreák), továbbá csigák (Turritella- Cerithium- és Trochus-félék). Esetenként előfordulnak tengeri sünök ép vagy töredékes vázai, valamint telepes korallok is. A nyílt víztömegeket ősbálnák, őscápák, ősdelfinek uralták, melyeknek maradványai ritkán ugyan, de előfordulhatnak a mészkőben.

A lajtamészke ősmaradványgyűjtése (Lantos Zoltán felvétele)

A szentmargitbányai kőfejtő a Világörökség része. A kőbánya ma már nem működik, területén nyáron előadásokat és hangversenyeket tartanak. A különleges helyszín Európa egyik legnagyobb szabadtéri színpadának ad otthont. A 7000 négyzetméteres színpad festői kulisszáit a hatalmas sziklafalak és a csillagos ég adja. A szentmargitbányai kőfejtőt és a Fertő tó vidékét az UNESCO 2001-ben a világörökség részévé nyilvánította. Felmerült, hogy egy határon átnyúló geopark is kialakítható lenne itt, hasonlóan a Novohrad–Nógrád UNESCO Globális Geoparkhoz. A geopark olyan jelentősebb kiterjedésű, gazdag földtudományi örökségű terület, amely jelentős történelmi, kulturális és ökológiai értékekben gazdag – mindez erre a térségre tökéletesen igaz.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2022/38. számában.)